

3.8.2016/Seppo Ruotsalainen

AY-LIIKE, TYÖVÄENLIIKE JA ELÄKELÄISET

Helsingin Sanomien Mieli-pide-sivulla keskusteltiin sydänkesällä työeläkeyhtiö Eteran toimitusjohtajan Stefan Björkmanin ehdotuksesta, jonka mukaan eläkelupauksesta voitaisiin tinkiä ja myös etuusperusteisuudesta eli eläkkeiden ansiosidonnaisuudesta voitaisiin osittain luopua (HS Talous 28.6.). Mitä eläkelupaus tarkoittaa?

Eläkelupauksesta on tingitty

1960-luvun alussa luvattiin lakisääteisesti, että työeläkkeiden koko ja kehitys sidotaan tiiviisti työansioden kehitykseen. Lupauksesta lipsuttiin vuonna 1977, jolloin siirryttiin "puoliväli-indeksiin" (50/50) eli puoliksi palkka- ja puoliksi hintakehityksen mukaiseen eläketarkistukseen. Vuonna 1996 siirryttiin taitettuun indeksiin, jossa palkkojen muutoksen paino eläkkeeseen on 20 ja hintojen 80 prosenttia. Tässäkin eli edes taitetun indeksin mukaisessa "lupauksessa" ei ole pysytty, vaan Sipilän hallituksen toimesta siirryttiin vuonna 2015 eläkejäädytykseen, jonka seurauksena työeläkkeet pysyvät vuonna 2016 nipin napin 0-tasolla. Kansaneläke on jo negatiivisen hintakehityksen seurauksena pienentynyt 0.4 prosenttia miinuksien puolelle. Sama kohtalo odottaa työeläkkeitä jos nykyinen kehitys jatkuu.

Miksi ay-liike ja työväenpuolueet ovat sallineet kehityksen?

Aiheellisesti nousee esiin kysymys, mitä eläkelupauksesta vielä voitaisiin "tinkiä" kun työeläkelakien voimassaoloaikana on ansiosidonnaisuudesta aste asteelta luovuttu eli on tingitty alkuperäisestä lupauksesta. Erityisesti taitetun indeksin käyttö on johtanut siihen, että eläkkeensaaja köyhtyy ikääntyessään samaan aikaan kuin ikääntymisen myötä hänen hoito- ja lääkekustannuksensa kohoavat.

Miksi ammattiyhdistysliike ja työväenliike yleisemminkin ovat sallineet tällaisen kielteisen kehityksen jatkumisen. Ne eivät ole ainoastaan hiljaisesti hyväksyneet vaan jopa aktiivisesti vaikuttaneet kielteiseen kehitykseen. Paavo Lipposen (SDP) johtama "sateenkaarihallitus" (jossa myös Vasemmistoliitto oli mukana) hyväksyi vuonna 1995 "taitetun indeksin" käyttöönoton.

On aika palauttaa ansiotasoindeksi

Nyt kun työeläkkeet ovat 80 prosentin hintalaahuksen ja eläkejäädytyksen myötä vajoamassa miinusmerkkisiksi on korkea aika palata hintaindeksistä alkuperäiseen ansiotasoindeksiin eläkkeitä vuosittain tarkistettaessa. Puolueisiin sitoutumaton Suomen Senioriliike (SSL) saattoi syyskuussa 2015 liikkeelle Kansalaisaloitteen tämän mainitun tavoitteen toteuttamiseksi. Aloitteen tuki-ilmoitusten keruun ajan päättyessä maaliskuussa 2016 ilmoituksia on virallisesti suoritettujen tarkistusten mukaan kertynyt 84 820. Kansalaisaloite tulee Eduskunnan käsiteltäväksi alkavan syksyn aikana.

Vasemmistopuolueissakin (niin SDP:ssä kuin Vasemmistoliitossa) ilmenee kuitenkin taipumusta taitetun indeksin säilyttämisen ja palkkaindeksin torjumisen suuntaan. Myös ammattiyhdistysliikkeen vaitonainen asenne tähän asiaan tuntuu oudolta kun voisi olettaa, että sitä kiinnostaisi palkkojen ja eläkkeiden keskinäisyhteys. Ovathan kunkin ajan palkansaajat tulevia eläkkeensaajia.

Ammattiyhdistysliikkeen asenne

Ovatko ay-liikkeen edustajat tietoisia eläkeläisten asemasta vai mistä johtuu heidän tyytymisensä nykytilanteeseen eli "taitetun indeksin" säilyttämiseen? Palkansaajajärjestöjen edustajat Sinikka Näätäari (SAK), Katja Veirto (Akava) ja Katariina Murto (STTK) vastasivat yhteisessä vastineessaan (HS Mieli-pide 2.7.16) pääosin ansiokkaasti ja torjuvasti toimitusjohtaja Björkmanin ehdotukseen eläkelupauksen heikentämisestä ja etuusperusteisuudesta tinkimisestä. Kuitenkaan tämän hetken ehkä polttavimmasta ongelmasta eli taitetun indeksin eläkeläisten elintaso heikentävästä ja köyhdyttävästä vaikutuksesta mainitut ay-liikkeen edustajat eivät sanoneet mitään.

He puolustivat nykyjärjestelmää ikään kuin mitään taitettua indeksiä ei olisi olemassakaan kirjoittaen, että nykyjärjestelmässä "Työntekijät voivat luottaa siihen, että he saavat kohtuullisen ja ennalta määritellyn toimeentulon jäädessään eläkkeelle" (HS Mieli-pide 2.7.2016). Tuo ei pidä paikkaansa, sillä ennen "keskiväli-indeksiä" ja taitettua indeksiä oli "ennalta määritelty", että työeläkkeet ovat kiinteästi sidottuja

eläkepalkkaan. Taitetun indeksin johdosta työeläke, joka vuonna 1996 oli 60 prosenttia silloisesta ansiotasosta, on vastaavasta työstä tällä hetkellä enää noin 46–47 prosenttia.

Näätsaaren, Veirton ja Murron mielipide viittaa siihen, että ammattiyhdistysliike ei ole juurikaan halukas palauttamaan alun perin luvattua palkkaindeksiä taitetun indeksin palkansaaja-eläkeläiselle aiheuttamista tuntuvista taloudellisista menetyksistä huolimatta

Työsuhteen ulkopuoliset jäävät sivurooliin

Vastattavaksi jää edelleen kysymys, mistä ay-liikkeen asenne ja nykyisen työeläkejärjestelmän ongelmien aliarviointi johtuu. Kelpaisikohan osavastaukseksi oma kokemukseni kaukaiselta 70-luvulta jolloin toimin ay-aktiivina sosiaali- ja työsuojeluasioissa Metallityöväen Liitossa. Niin myönteiset kuin nuo kokemukset enimmäkseen olivatkin työntekijöiden etujen puolustamisessa, jouduin kuitenkin melko usein toteamaan sosiaaliasioiden toissijaisuuden suhteessa työehtosopimus (TES) asioihin. Toimiessani myöhemmin ay-tehtävissä toimihenkilöiden keskuudessa aina 2000-luvun alkuun, sosiaaliset kysymykset tuntuivat olevan ammattiyhdistysliikkeessä jotenkin sivuroolissa.

Ajat lienevät jonkin verran muuttuneet, mutta asiaa sivummalta seuraten ay-liike keskittää toiminnassaan huomionsa edelleen hyvin painokkaasti kullakin hetkellä työsuhteessa olevien palkansaajien etujen ajamiseen. Tässä ei sinänsä ole mitään väärää, mutta ongelma on, että työsuhteen ulkopuolelle jäävät tai jätetyt (näistä eläkeläiset suurimpana ryhmänä) jäävät etuineen huomattavasti vähemmälle huomiolle. Nykyisenä eläkeläisenä ja eläkeläisaktiivina syntyy ajoittain vaikutelma kuin eläkeläiset ja heidän asiansa jätettäisiin työsuhteen päätyttyä lähes oman onnensa nojaan. Ajankohtainen esimerkki tästä on viime keväänä aikaansaatu kilpailukyky- eli Kiky-sopimus, jota koskevissa neuvotteluissa ja päätöksenteossa puolitoista miljoonaisella eläkeläisjoukolla ei ollut oikeastaan sanan sijaa mihinkään asioihin.

Kokonaisvaltainen edunvalvonta unohtuu

Ay-liike keskittyy siinä määrin kunkin hetkiseen palkka- ja ansiopolitiikkaan, että esimerkiksi eläkkeiden ansiosidonnaisuuden säilyttämisen vaatimus "unohtuu" ja herpaantuu eläkeläisten (entisten palkansaajien) etujen kohdalla. Ay-liikkeessä valtaa alaa näkemys, että taitettu indeksikin on ymmärrettävä ja jopa suorastaan välttämätön keino "valtion menojen vähentämiseksi" jne.

Tästä asiasta ei tietenkään voida osoittaa sormella yksipuolisesti ammattiyhdistysliikettä, vaan kyse on siitä, että niin ay-liike kuin eläkeläisjärjestötkin joutuvat ja suostuvat kulkemaan omien taustapuolueidensa ja -ryhmiensä ohjauksessa.

Ay-liike ja työväenliike toimivat tässä omaa etuaan vastaan

Puolustaessaan taitetun indeksin käytäntöä ja oikeutusta ammattiyhdistys- ja työväenliike toimii itseään eli palkansaaja-eläkeläisen etua vastaan. Elämänkaaren pituisessa juoksussa sen tason minkä ay-liike kamppailee yhdessä palkansaajan kanssa palkkatason hyväksi, tuo sama palkansaaja-eläkeläinen menettää eläkkeessään taitetun indeksin alaspäin viettävällä kaltevalla pinnalla. On kuin tässä toteutuisi jollakin tavoin tuo fysiikan laki, että "mikä voimassa voitetaan, se matkassa menetetään"? Nykymenolla palkansaaja menettää työelämässä saavuttamaansa etua eli elintasoa aikamatkalla työelämästä kohti ikääntymisen harmaita alueita. Olisi kuitenkin syytä huomioida, että fysiikan lait eivät mene yksi yhteen yhteiskunnallisten "lainalaisuuksien" kanssa, vaan viimeksi mainittuihin voidaan vaikuttaa.

Onko pakko raahata Sisyfoksen taakkaa mukanaan?

Olisiko edellä mainittua fysiikan lakia vielä parempi vertaus tuo vanha Sisyfoksen myytti? Antiikin tarun mukaan Jumalat tuomitsivat Sisyfoksen vyöryttämään manalassa kivenjärkeä vuoren huipulle, josta se kerran toisensa jälkeen lähti välittömästi vierimään vastapuoleista rinnettä alas. Lieneekö rinteen kaltevuus ollut juuri sen jyrkempi kuin tässä nykyisessä suomalaisessa "taitetussa", jossa moni eläkeläinen on vaarassa taittaa niskansa?

Antiikin runoilijan Homeroksen mukaan Sisyfos oli kaikista kuolevaisista viisain, mutta joutui kuitenkin tuollaiseen kurimukseen. Eikö suomalaisen ay- ja työväenliikkeen pitäisi nykykokemuksen perusteella olla tuota ammoista sokeaa runoilijaa ja hänen sankariaan niin paljon tietävämpi ettei menisi samaan ansaan

eikä ainakaan suostuisi kantamaan tuollaista iestä. Eikö olisi aika hylätä sellaisen epäjumalan kuin kuningas Rahan (ranskalaisittain l'Argent Roi) määräys, joka pakottaa suomalaisen palkansaaja-eläkeläisen "taitetun indeksin" kaltaisen lohkarin järjettömään raahaamiseen.

Taustalla on voiton keskimääräisen suhdeluvun laskutendenssi

Marxilaisittain ajatellen edellä kuvatussa tilanteessa on taustalla voiton keskimääräisen suhdeluvun laskutendenssi (suuntaus), jonka suurpääoma pyrkii kääntämään nousuun painamalla työvoiman arvoa (palkkoja ja sosiaalietuuksia) alaspäin. Tarkoitus on siis pääoman näkökulmasta torjua voiton suhdeluvun laskutendenssiä työvoiman arvon laskutendenssillä. Taitettu indeksi on itse asiassa vipusin, jolla tätä tavoitetta toteutetaan. Sitä minkä palkansaaja-eläkeläinen taitetun indeksin kautta eläkkeensä koossa menettää ei käytetä yhteiskunnan kokonaisedun hyväksi eikä eläkkeiden korottamiseen, vaan se menee ratkaisevasti eläkerahastojen käyttöön.

Tästä ajankohtainen esimerkki:

Taitetun indeksin kaavaa seuraten työeläkkeitä olisi pitänyt vuonna 2015 korottaa 1,4 prosentilla, mutta maan hallitus sopi vuoden 2014 kehysriihessä indeksijäädytyksestä, jonka seurauksena korotus jäi 0,39 prosenttiin. Tämän seurauksena työeläkkeellä olevilta jäi saamatta yhteensä yli 100 miljoonan euron indeksikorotukset, jotka siirrettiin työeläkeyhtiöiden käytettäväksi. Indeksijäädytyksellä eläkkeensaajat pakotettiin ilman mitään vastinetta kartuttamaan eläkerahastoja, joiden käyttöä puolestaan eläkkeensaajien edustajat eivät nykykäytännössä pääse valvomaan.

Taitettu indeksi on vipusin voittotason nostamiseksi

Taitetun indeksin kautta saaduilla "säästöillä" lihotetaan eläkerahastoja, joita puolestaan käytetään yritysten (nimenomaan suuryritysten) kilpailukyyn parantamiseksi. Työeläkejärjestelmän alkuperäisen tarkoituksen sanottiin olevan palkansaaja-eläkeläisten toimeentulon ja ostovoiman takaaminen, mutta tämä tavoite on kääntynyt olennaisesti yritysten taloudellisen kilpailukyyn turvaamiseksi. Eläkejärjestelmän alkuperäinen sosiaalipoliittinen luonne on muuttunut olemukseltaan yhä enemmän talouspoliittiseksi. Kun väitetään, että eläkevarat eivät riitä nykytasoisten eläkkeiden maksamiseen ja jopa loppuvat tulevaisuudessa, niin todellisuudessa tämä kätkee sanoman, jonka mukaan eläkevarat eivät "riitä" yritysten voittotason säilyttämiseen ja korottamiseen. Taitetusta indeksistä on tullut välttämätön ehto, jolla pyritään varmistamaan tuotto- eli voittotason säilyminen vuodesta toiseen.

Vastarinta palkkaindeksin palauttamiseksi tulee olemaan kivikova

Eryteisesti taitetun indeksin säilyttämisen kiivaimmat (jopa fanaattisimmat) kannattajat Eläketurvakeskus ETK, Työeläkevakuuttajat TELA ja maan nykyhallitus eivät katso voivansa luopua tällaisesta lypsävästä lehmästä ja tämän vuoksi vastarinta taitetun indeksin poistamisen torjumiseksi on ja tulee olemaan kivikovaa. Tuossa torjunnassa ei kaihdeta juuri mitään keinoja, ei myöskään tilastojen vääristelyä. Samanaikaisesti pyritään nostamaan vastakkainasettelua nuorempien ikäluokkien ja jopa lasten ja toisaalta ikäihmisten välille. Keskustelussa väitetään, että nykyeläkeläiset "syövät lastensa ja lastenlastensa tulevaisuutta" jne. Keinona iäkkäiden "kasvavaa valtaa" vastaan on äskettäin esitetty jopa iäkkäiden äänioikeuden heikentämistä mm. siten, että lasten vanhemmat saisivat äänestää vaaleissa alaikäisten lastensa puolesta (ks. Minna Tiaisen kirjoitus HS:ssä 19.7.16).

Tosiasia on, että taitetun indeksin säilyttämisellä ja pysyttämällä tulee olemaan vastaava työeläkkeitä heikentävä ja köyhdyttävä vaikutus tuleviin eläkeläisikäluokkiin ja – sukupolviin kuin mikä sillä on nykyisiinkin eläkeläisiin.

Ay-liike ja työväenliike

Passiivisessa suhtautumisessa taitettuun indeksiin ja jopa sen kannattamisessa jätetään huomioimatta, että palkansaajat ja eläkeläiset ovat jokseenkin elimellinen ja yhtenäinen osa työväenluokkaa. Päätellään virheellisesti, että eläkeläiset olisivat siirtyneet ikään kuin sellaiseen "eläkeläisen rauhaan", jossa suurpääoman ote ei kohdistu heihin enää. Sellaistakin ajattelua saattaa ilmetä, että jos jommankumman (palkansaajan tai eläkeläisen) edusta on tingittävä, niin tingitään sitten jälkimmäisestä.

Eläkeläisten jäädessä vähemmälle puolustukselle he ovat samalla vaarassa muuttua enemmän tai vähemmän "vapaaksi riistaksi" suurpääoman ja sen edustajien pyrkimyksille. Sen minkä pääomanomistajat katsovat ehkä menettävänsä palkansaajien rintamalla käymässään kamppailussa, he ottavat takaisin eläkeläisrintamalla. Kuitenkin työväen- ja ay-liikkeelle on tärkeää, että työväenluokan kaikki osat ja lohkot ovat tasaisen vahvoja. Yhden rintamalinjan vahvistaminen ei riitä jos toisen lohkon puolustus laiminlyödään. Työväen- ja ay-liike ei havaitse (tai ei kiinnitä riittävää huomiota) siihen minkä työnantajapuoli vaistoaa paremmin, nimittäin että työväenluokan osuus kansantalouden kakusta on kokonaisuus, jossa yhden osan selvästi pienempi osuus vaikuttaa heikentävästi koko luokan kamppailuvoimaan.

Ratkaisun hetket

Yksi tämän hetken tärkeimmistä osakamppailuista käydään taitetun indeksin säilyttämisen ja sen palkkaindeksiksi palauttamisen välillä. Monessa suhteessa ratkaiseva vaihe on kun palkkaindeksin palauttamista vaativan, noin 85 000 tuki-ilmoitusta taakseen saaneen Kansalaisaloitteen kohtalo tulee alkavana syksynä eduskunnan ratkaistavaksi.

Eikö työväen- ja ammattiyhdistysliikkeen ole nyt oikea hetki liittyä eläkeläisten rinnalla yhteiseen rintamaan palkkaindeksin palauttamiseksi työeläkejärjestelmään?

SR